

JONÁŠ

Kniha Jonášova se na první pohled liší od ostatních Dvanácti proroků, mezi něž patří. Zatímco jejich obsahem jsou z velké části prorocké výroky a kázání, často bez dějového zarámování, podává tato kniha svou zvěst formou souvislého vypravování. Nejde ovšem o popis historické události. Je to spíše epos nebo novela se záměrem tlumočit zvěst Božího slova dramatickým příběhem.

Kniha zpracovává velmi staré prorocké motivy. Hlavní postavou je prorok z 8. stol. př. Kr. (sr 2Kr 14,25). Je však pravděpodobné, že dnešní podoba textu pochází až z 5. stol. př. Kr., z doby, kdy Nivive žilo už jen ve vzpomínkách lidu; bylo zničeno r. 612 př. Kr. Autor není znám. Spis zvěstuje, že Bůh má zájem o celý svět, a ukazuje na poslání Božího lidu uprostřed světa.

1. POSLÁNÍ A ÚTĚK

1,1—16

Jonáš poslaný do Ninive prchá do Taršíše. Hospodin neposlušného proroka zastavuje.

1 ¹Stalo se slovo Hospodinovo k Jonášovi, synu Amitajovu: ²„Vstaň, jdi do Ninive, toho velikého města, a volej proti němu, neboť zlo, které páchají, vystoupilo až ke mně.“ ³Ale Jonáš vstal, aby uprchl do Taršíše, pryč od Hospodina. Sestoupil do Jafó a našel loď, která tam plula. Zaplatil za cestu a vstoupil na loď, aby se s nimi plavil do Taršíše, pryč od Hospodina. ⁴Tu vrhl Hospodin na moře veliký vítr a na moři se rozpoutala veliká bouře. Lodi hrozilo ztroskotání^a. ⁵Loďníci se báli a křičeli každý ke svému bohu a vrhali do moře předměty, které měli na lodí, aby odvrátili zkázu^b. Ale Jonáš sestoupil do podpalubí, ulehl a tvrdě usnul. ⁶Přišel k němu kapitán a rozkřikl se na něj:

„Co ty tady, ospalče! Vstaň, volej k svému bohu! Snad si náš tvůj bůh povšimne a my nezahyneme.“ ⁷Zatím se loďníci mezi sebou smluvili: „Pojďte, losujme! Tak poznáme, kvůli komu nás postihla tahle pohroma.“ Losovali tedy a los padl na Jonáše. ⁸Řekli mu: „Vylož nám, kvůli komu nás postihla tahle pohroma. Jaké máš povolání? Odkud pocházíš? Z které jsi země? Z kterého lidu?“ ⁹Odpověděl jim: „Jsem Hebrej^c a ctím Hospodina, Boha nebes, který učinil moře i pevninu.“ ¹⁰Tu padla na ty muže veliká bázeň a řekli mu: „Cos to učinil?“ Z jeho přiznání se totiž dověděli, že prchá od Hospodina. ¹¹Zeptali se ho: „Co teď s tebou máme udělat, aby nás moře nechalo napokoji?“ Neboť moře se stále více bouřilo. ¹²Odpověděl jim: „Vezměte mě a vrhněte mě do moře! A moře vás nechá napokoji. Víím, že vás tahle veliká bouře přepadla kvůli mně.“ ¹³Ti muži však veslovali^d, aby se vrátili na pevninu — ale marně. Moře se proti nim bouřilo stále víc. ¹⁴Volali tedy k Hospodinu: „Prosíme, Hospodine, ať nezahyneme, když obětujeme život tohoto muže, a nestihej nás za nevinnou krev. Ty jsi Hospodin, jak si přeješ, tak činíš.“ ¹⁵Pak vzali Jonáše a vrhli ho do moře. A moře přestalo bésnit. ¹⁶I padla na ty muže veliká bázeň před Hospodinem, přinesli mu oběť a učinili sliby.

^adosl. loď obmýšlela (neobvyklé! jen zde užito o neživotném) úplně se roztržítit. — ^bdosl. ulehčili (t. lodi). — ^c: : služebník Hospodinův, O'. — ^dze všech sil se namáhali, O'.

(2) Na 3,1,4 Sf 2,15 Gn 10,12 :Gn 18,20 19,13 (4) Ez 27,25nn Ž 107,23nn Sk 27 (6) :Mt 8,24nn (9) Gn 1,9n (14) :Gn 9,5n Dt 21,8 Jr 26,15; Ž 135,6 Kaz 8,3

¹Kniha Jonášova začíná podobně jako jiné prorocké knihy: „Stalo se slovo Hospodinovo...“ Ani zde se nedočteme, jak se to událo. Rozhodující je, že to bylo slovo Hospodinovo, které člověka překvapí, zaútočí na něj, zasáhne jej a zatřese jím.

Kdo byl *Jonáš*? O jeho původu a osobě se z knihy nedovídáme nic než jeho jméno a jméno jeho otce. O Jonášovi, synu Amitajovu, je však ještě zmínka v 2Kr 14,25. Byl Hospodinovým prorokem v severoizraelské říši za krále Jeroboáma II. Pocházel z Gat-cheferu, které patřilo pokolení Zabulón (Joz 19,13). Jméno Jonáš může znamenat česky 'holubice'. V bibli i v mimobiblickém prostředí je tento pták častým symbolem. Holubici vypouští Nóach nad vody soudu a ona se stává zvěstovatelkou Boží milosti (Gn 8,8—11). V prorockých knihách Starého

zákona je hlas holubice obrazem zármutku a pokání (Iz 38,14 59,11 Ez 7,16 Na 2,8 [= 7 KJ]). Tak se má stát i Jonáš nejen zvěstovatelem soudu, ale i pokání a milosti. Snad také celý Izrael se má poznat v Jonášovi, neboť „obraz holubice se vyskytuje od doby proroka Ozeáš (7,11 a 11,11) jako označení Izraele“ (Wolff). I to, že v knize není Jonáš označen jako prorok, chce asi připomenout, že Bůh svobodně zasahuje a může posílat se svým poselstvím kohokoli. Teprve jeho slovo činí z člověka proroka, zvěstovatele Božího poselství.

²ⁿSlovo Boží je pro Jonáše pověřujícím rozkazem. Zní stručně a jasně (sr Am 7,15): „Jdi do Ninive... a volej proti němu.“ *Ninive* bylo metropolí krutých nepřátel Božího lidu, Asyřanů. Bylo městem pyšným, ubezpečeným svou pevností a ochranou svých božstev. Božskou ochránkyň Ninive byla zejména Ištar, bohyně lásky, plodnosti a války. Jedním z jejích symbolů byla holubice. A právě muže, který nese jméno Jonáš - holubice, posílá Hospodin do Ninive jako nástroj své vůle a moci. Hospodin, ne Ištar, je i zde Pánem. Boží moc a vůle není svázána hranicemi zemí a národů; platí všude. Zlovůle Ninivských se rozmohla (sr Na 3,1.4 Sf 2,15) nad míru Boží trpělivosti. To je vyjádřeno slovy „*vystoupilo až ke mně*“. Ale Boží milost je tak veliká, že ještě **dává** poslední příležitost k nápravě. Posílá proroka.

Jonášovi se však *nechce jít* do místa vyhlášeného bezbožností a krutostí. Nebyl si jist, jak dopadne. Zvěst, se kterou ho Hospodin posílal, byla nejen nepopulární, ale vypadala přímo nesmyslně. Uvěří lidé takovému kázání? Nebude za to prorok vydán jen posměchu nebo dokonce pronásledování a utrpení? Vždyť takový býval namnoze úděl proroků v samotném lidu Božím (Mt 23,34n). Ale byl tu ještě jeden důvod, proč Jonáš nechtěl poslechnout (sr Jon 4,2): Šplní Hospodin, co mu přikazuje zvěstovat? Zkazí opravdu ty pohanské ukrutníky? Neslituje se nad nimi?

Tak Jonáš místo na východ do Ninive, pospíchá na západ do *Jafó k moři*. Domnívá se, že se může útekem vyvléci z Božího poslání. Hledá místo, kde by se před Hospodinem skryl. Promyšleně volí *Taršiš*. Bylo to místo vzdálené, pro tehdejší představy až na konci světa (snad ve Španělsku), kde neslychali zvěst o Hospodinu ani nevidali jeho slávu; má tam proniknout až v posledních dnech (Iz 66,19). Dokonce kolovaly pověsti, že v Taršiši je brána do podsvětí — místa, kde Hospodin nechce přebývat ani mluvit. Tam se chce Jonáš skrýt. Neví, že před Božím zrakem není úkrytu (Ž 139,7—12).

Utěk se Jonášovi zpočátku daří. Přijde do Jafó a zastihne loď do Taršíše. Může v tom vidět dobré znamení, neboť lodě do Taršíše jezdily zřídka (1Kr 10,22). Jonášův útek je však charakterisován jako *'sestup'*:

„sestoupil do Jafó“, vstoupil (dosl. sestoupil) na loď, sestoupil do podpalubí a bude muset sestoupit až 'ke kořenům hor' (2,7).

⁴⁻⁹Hospodin proroka dostihuje a volá k odpovědnosti. *Prudkou bouří* mu dává najevo, že ho nepustil ze zřetele ani ze služby. Jonáš svou neposlušností uvádí v nebezpečí celou posádku lodi. Jedinou nadějí vidí námořníci v zásahu svých ochranných bohů. Kromě zoufalých modliteb se snaží ulehčit si své postavení *házením předmětů do moře*. Nejde jen o odlehčení lodi, ale také o obět moři. Vše selhává. Přímo otřesně působí, jak je Jonáš nesolidární a sobecky bezohledný. To je důsledek neposlušnosti Božího příkazu.

Avšak Bůh nenechá Jonáše klidně spát. Slova, která Jonáš slyší z úst pohanského kapitána, mu nepříjemně připomínají situaci, z níž utíká. Podobnými slovy jej Hospodin posílal do Ninive: „*Vstaň, volej*.“ Nyní je vyzván, aby volal k svému Bohu. Jonáš se však modlit nemůže, poněvadž se nechce přiblížit k tomu, od něhož prchá.

Námořníci vidí v bouři trest za něčí provinění. *Losováním*, způsobem tehdy běžným, chtějí zjistit viníka nebo toho, kdo by o příčině bouře mohl něco vědět. Los padne na Jonáše. Osobními otázkami není vyzván jen k 'předložení občanského průkazu' (Wolff), nýbrž i k vyznání víry. Má označit náboženská společenství, z něhož přichází (zvláště výrazně to připomíná otázka po 'lidu').

¹⁰⁻¹⁶Nyní se už nemůže dále vytáčet. Jonáš musí *vyznat svou vtnu* a přiznat svou vinu. V jeho odpovědi nás překvapí, že se označuje jako *'hebrejský'*, nikoli *'izraelský'*. Avšak označení 'Hebrej' se často užívalo tam, kde Izraelec mluví k Neizraelci (sr vk Gn 14,13n). Svou výpověď zpřesňuje přiznáním k Hospodinu, který je Bohem nejen nad nebem a zemí, ale i nad mořem (ve v. 9 je jmenováno před zemí, což je neobvyklé). Když přizná, že tomuto Bohu chce utéci, jsou námořníci zděšeni. Příčina bouře se jim stává zcela jasnou: *Hospodin svým hněvem stihá neposlušného proroka*.

Jonáš se provinil proti svému Bohu a nyní je nutné jeho Boha usmířit. Ale jak? (sr 2Kr 17,26). Proto se námořníci obracejí na Jonáše, aby jim poradil. Jeho rada je překvapí: „*Vezměte mě a vrhnete mě do moře*.“ Snad se za jeho slovy ještě skrývá snaha uniknout Hospodinu, „ponořit se do spánku, z něhož ho nebude moci vyburcovat žádný z lidí“ (Wolff). Možná, že se probouzí i ochota zachránit ty, jež svou neposlušností uvrhl do nebezpečí. Námořníci *váhají použít jeho rady*. Podle jejich právních obyčejů nezaslouhoval trest smrti, ani ho nebylo možno obětovat moři, neboť byl služebníkem Boha nebes. Spíše je potřeba vrátit ho Bohu živého, aby s ním naložil, jak uzná. Proto se pustí s vypětím sil do boje s rozbouraným živlem. Ve stupňovaném bouření moře, které jim nedovoluje dostat se

ke břehu, vidí Boží potvrzení Jonášových slov. Dříve než s ním naloží podle jeho rady, obracejí se v úpěnlivé *prosbě k Hospodinu*. At je netrestá, zachovají-li se nesprávně. Uvědomují si velkou a odpovědnou závažnost rozhodnutí, kterým mají vydat člověka na smrt. Nevidí však jiné východisko.

Když poprosili Hospodina o milost a odpuštění, hodí Jonáše do moře. A hle, moře přestalo běsnit. Bůh potvrdil správnost jejich jednání. Hospodinova přísnost, kterou viděli, i milosrdenství, které zažili, je vede k uctivé bázni a srdečné vděčnosti.

Tak musel být neposlušný prorok i na svém útěku svědkem Boží moci a milosti. Svým vyznáním a svou obětí slouží pohanským námořníkům, aby se obrátili k Hospodinu, Bohu živému a všemocnému. A tito lidé, kteří se s Hospodinem dosud nesetkali, se mu nyní poddávají s vroucností, která zahanbuje mnohé z Božího lidu.

2. JONÁŠOVA MODLITBA

2,1—11

Hospodin vytrhuje Jonáše ze smrti. Zachráněný děkuje za vysvobození.

2 ¹Hospodin ^anastrojil velikou rybu^a, aby pohltila Jonáše. Jonáš byl v útrokách ryby^b tři dny a tři noci. ²A modlil se v útrokách ryby^b k Hospodinu, svému Bohu:

³„V úzkosti jsem volal k Hospodinu^c,
odpověděl mi.

Z lůna pekla o pomoc jsem křičel,
slyšel jsi můj hlas.

⁴Uvrhlš mne do hlubiny, k srdci moře,
proud^d mne obklíčil,
všecky tvoje příboje a vlnobití
přelily se přese mne.

⁵Řekl jsem si: Zapuzen jsem,
vzdálen od tvých očí.

Zda pohledím ještě někdy
na tvůj svatý chrám?

⁶Duši moji obchvátily vody,
propast obklíčila mě,
^echalupy mi ovinuly hlavu^e.

⁷Sestoupil jsem ke kořenům hor,
země na závory
na věky se pro mne zavřela.

Tys však vychvátil můj život z jámy,
Hospodine, Bože můj.

⁸Když má duše ve mně zmalátněla,
vzpomínal jsem na Hospodina;
modlitba má vešla k tobě,
ve tvůj svatý chrám.

⁹Ti, kdo spoléhají na šalebné přeludy,
Boží milosti se zbavují.

¹⁰Já však s díkuvzdáním
tobě obět přinesu.

Co jsem slíbil, také splním.

^fV Hospodinu je spasení^f.“

¹¹I rozkázal Hospodin rybě^g, a vyvrhla Jonáše na pevninu.

^{a-a}přikázal velké mořské obludě, O'. — ^bobludy, O'. — ^c+ Bohu svému, O'. — ^dpl, O'. — ^{e-e}má hlava se ponořila do rozsedlin hor, O'; spousta vod mi přikryla hlavu, V. — ^{f-f}Hospodinu za spasení, O' V. — ^gobludě, O'.

(1) Mt 12,40 (3) Ž 120,1 130,1 Pl 3,55 (4) Ž 42,8 (5) Ž 31,23 (6) Ž 18,5 69,2 (7) Ž 30,4 16,10 (10) Ž 22,26; Ž 3,9

¹¹I když dnes víme, že existuje druh kytovců, který dokáže pohltnout nejen člověka, ale i živočichy daleko větší, nebudeme k příběhu o Jonášovi hledat analogii s doklady v přírodopise. Motiv není vzat ze zoologie, nýbrž z mythologie. Celý starověký Orient znal *mořské netvory*, v nichž viděl božstva nebo demony, kteří člověku prospívají nebo škodí, a vykládal si pověsti o člověku v útrokách mořské ryby; např. řecký mythos mluví o hrdinovi, který je pohlcen mořskou obludou, bojuje po tři dny v jejím nitru; nakonec ho musí obluda pustit na svobodu, ale on přitom přijde o vlasy. Pod vlivem tohoto mythu bývá Jonáš zobrazován holo-hlavý. Egyptská báje vypráví o ztroskotané lodi u ostrova. Mořský had vezme hrdinu do tlamy, odnese ho do jeskyně a oznámí mu, že za 40 dní připluje loď, která ho odveze. Podobný mythos byl asi podkladem vyprávění o pohlčení Jonáše velikou rybou. Je z něho ovšem použito pouze to,

co se hodilo k tlumočení poselství o všemocném Bohu, a to je naplněno novým obsahem. Proto ve vyprávění o Jonášovi nemáme už mythus, ale zvěst o Hospodinu, jemuž je vše poddáno. On sám tu jedná. On 'nastrojil', 'dal pohltit', 'rozkázal'. Veliká ryba nemá moc sama o sobě, nýbrž je pouze nástrojem v ruce Hospodinově. Z jeho rozkazu je netoliko Jonášovým hrobem, ale i jeho záchranou. Musí vydat svědectví o Hospodinově panství, z něhož nejsou vyňaty ani přírodní živly ani mocnosti hlubin a podsvětí.

Časovým údajem „*tři dny a tři noci*“ je Jonášův pobyt v útrokách veliké ryby označen jako doba úzkosti, temna a smrti. V pozadí je bezpochyby lunární motiv: v době novměsíce jsou tři temné noci bez měsíčního svitu. Jonáš musí projít úzkostí smrti, aby poznal převelikou Boží milost a mohl se stát věrným svědkem. Svým třídním pobytem v rybě ukazuje k Ježíši Kristu, který svou smrtí, pobytem v hrobě a vzkříšením zjevil Boží milost všemu stvoření (Mt 12,40).

²⁻¹⁰ *Jonáš se modlí* v útrokách ryby. Uprostřed nebezpečí smrti vidí a poznává, že není ztracen. Právě v tomto okamžiku hrůzy mu Bůh podává záchrannou ruku a Jonáš spatřuje Boží blízkost a milost.

Modlitba začíná chvalozpěvem na Hospodina, který vyslyšel Jonášovo volání ve chvíli jeho smrtelné úzkosti, kdy se dostal do 'lůna pekla'. Tam přestává naděje a končí život. Tuto hrůzu poznává Jonáš a vyznává, že byl *uvržen 'k srdci moře'*. Nechtěl být v Hospodinově blízkosti, nyní okouší, co znamená být od něho vzdálen. Nechtěl být Božím přítelem, nyní se mu Bůh stává nepřítelem: *jeho příboje se přes něj přelily* (sr Ž 42,8), *ctí se zapuzen*. V této chvíli se rodí žízňivá touha po Bohu, po možnosti žít v jeho blízkosti (sr L 15,18n). Jonáš se dostal tam, kde Hospodin nemluví, kde je člověk spoután hrůzou, tmou a prázdnotou, jež ho zcela zahubí. Hloub už klesnout nelze; a není možné odtud vyjít, jak vyjadřují obrazy 'kořeny hor' a 'závory země'. Tu *vzpomíná* na toho, kterého opustil, a úpěnlivě k němu volá. A dočká se nečekaného: jeho prosba se dotkla Božího srdce. Ztracené obecenství s Bohem je obnoveno. Bůh mu přestává být protivníkem, *vychvacuje ho z jámy*, křísí z mrtvých a navrácí život. Jonáš si ověřil a druhým připomíná, oč se připravují všichni, kteří se utíkají k nicotným bůžkům, šalebným přeludům, jež nemohou pomoci. Jásavým dikuvzdáním, závazkem vděčnosti a radostným vyznáním modlitba končí. Závěrečná slova „*v Hospodinu je spasení*“ vyjadřují ústřední myšlenku proroctví, kterou celý děj rozvíjí.

Jonášova modlitba se formou i slovními výrazy řadí k některým žalmům (18, 31, 42 aj.). Je to děkovná píseň, v níž Jonáš chválí a velebí Boha za svou záchranu. Jejím podkladem mohl být nějaký starší žalm, který odpovídal Jonášovu postavení. Zařazením do příběhu se stal názorným příkladem, jak žalmy mluví

do konkrétních a nových situací. Je však také možné, že se tato píseň stala krystalizačním bodem, kolem něhož se vytvořil celý příběh.

¹¹ Jako potvrzení neochvějné jistoty a pravého potěšení v životě i v smrti zní závěr kapitoly: „*Rozkázal Hospodin rybě, a vyvrhla Jonáše na pevninu.*“ Opět doklad svrchované Hospodinovy moci. Jak on řekne, tak se stane (sr Ž 33,9). Ryba poslušně vykoná jeho rozkaz. Dílo záchrany je dokončeno. Hospodin však je Spasitelem nejen Jonáše, nýbrž celého světa.

3. POKÁNÍ NINIVSKÝCH

3,1—10

Jonáš káže v Ninive. Ninivští uvěří Bohu.

3 ¹ *Stalo se slovo Hospodinovo k Jonášovi podruhé: „Vstaň, jdi do Ninive, toho velikého města, a provolávej v něm, co ti uložím.“* ² *Vstal tedy Jonáš a šel do Ninive, jak mu přikázal Hospodin. Ninive bylo veliké město před Bohem; tři dny se jim muselo procházet.* ³ *Jonáš vešel do města, procházel jím jeden den a volal: „Ještě čtyřicet dní a Ninive bude vyvráceno.“* ⁴ *I uvěřili ninivští muži Bohu, vyhlásili půst a oblékli si žíněné suknice, od největšího až po nejmenšího.* ⁵ *Když to slovo proniklo k ninivskému králi, vstal ze svého trůnu, odložil svůj královský plášť, zahalil se do žíněné suknice a sedl si do popela.* ⁶ *Potom dal v Ninive provolat: „Nařízení krále a jeho velmožů! Lidé ani dobytek, skot ani brav ať nic nejedí, ať se nepasou a nepijí vodu.“* ⁷ *At se zahalí do žíněné suknice, lidé i dobytek, a naléhavě ať volají k Bohu. Každý se odvrát od své zlé cesty a od násilí, které lpí na jeho rukou.* ⁸ *Kdo ví, možná že se Bůh obrátí a slituje, že se odvrátí od svého planoucího hněvu a my nezahyneme.“* ⁹ *I viděl Bůh jejich činy, že se odvrátili od své zlé cesty, a litoval, že jim chtěl učinit zlé, které ohlásil. — A neučinil tak.*

^a dosl. chůze tři dnů. — ^b tři, O'. — ^c dosl. neokusí.

(1) : Jon 1,1n (5) > Mt 12,41 L 11,30.32 (6) Ez 26,16 (9) JI 2,14 Am 5,15 (10) Jr 26,3

¹⁻³ Hospodin znovu volá Jonáše a posílá ho do Ninive. Dává mu tentokrát těžší úkol. Poprvé měl jenom vyhlásit nad městem ortel (volej

proti němu — H. 'al, 1,2). Nyní má procházet městem a kázat v něm (dosl. volat k městu — H. 'el). Proto je také uvedena velikost města. Jonáš, který prošel Boží školou na moři, se už nevzpírá, ale jde tam, kam mu Bůh přikazuje. Pobyt v rybě a předivná záchrana se mu staly podobnostvím jeho úkolu a Boží ochrany. Nemusí se bát vstoupit do velikého města, neboť Bůh je má v moci podobně jako velkou rybu. Proto čteme, že to je „veliké město před Bohem“. Tento obrat se vyskytuje jen zde (sr 'před Hospodinem' — H. 'ljvh, Gn 13,13). Prvním budovatelem Ninive (Gn 10,11) je podle biblického vyprávění Nimrod, 'bohatýrský lovec před Hospodinem' (Gn 10,9 — H. 'lipné jvh). To napovídá, že kromě velikosti je zde patrně připomenuta také pýcha, se kterou se město stavělo proti Bohu (Sf 2,15; sr vk Jon 1,2). Slova 'před Bohem' však svědčí, že se ani pak nevymyká město z moci a péče Boží.

Ninive bylo na svou dobu opravdu velkoměstem. Archeologické nálezy dokládají jeho mohutnou rozlohu. Obvod hradeb měřil přibližně 13 km. Jeho rozloha i pevnost vzbuzovaly u současníků úžas. — Výraz *veliký* se v celém proctví vyskytuje několikrát v různých souvislostech: veliké město (1,2 3,2.3 4,11), veliký vítr (1,4), veliká bouře (1,4.12), veliká bázeň (1,16), veliká ryba (2,1), velmožové (dosl. 'velcí', 3,7), velice rozzlobilo (dosl. veliká zloba, 4,1), veliká radost (4,6). Všecko, co proroka obklopuje, je veliké a nezměrné. Tento vypravěčský motiv stojí ve službě zvěsti o velikosti Boží moci a Božího slitování.

⁴⁻⁹Účinek Jonášových slov byl nečekaně překvapivý. Ačkoli neprošel celým městem, jeho zvěst uvedla v pohyb celé Ninive. Město ještě včera se vznášející v sebejisté pýše leží dnes v popelu s úpěnlivou prosbou; včera plné násilí, dnes v postu; včera nenasytné, dnes ochotné k odříkání. Ninivští vzali Jonášovo kázání vážně a 'uvěřili Bohu'. Poznávají, že se dostali až na pokraj záhuby. Nabyli jistoty, že jejich život visí na Bohu, jehož jim Jonáš zvěstoval. Proto se k němu obracejí. Lítost a touha po nápravě jde shora i zdola. Sám král je zvěstí zasažen a zvláštním nařízením vybízí celé město k pokání. Nejde jen o kultický obřad, ale o skutečný zásah do celého života, o nápravu životního stylu. To je jediná možnost záchrany.

Jak toto počínání pohanských Ninivanů kontrastuje s odpovědí Judských na podobnou Boží výstrahu, kterou jim tlumočí prorok Jeremjáš! Ninivští činí pokání, Judští (Jr 26) a zejména jejich představitelé (Jr 36) vzpurně odmítají. Stává se, že ti, kdo dosud stáli mimo okruh Božího lidu, jsou vnímavější pro Boží slovo a poslušnější než ti, kteří se k Božím lidu počítají a mylně se domnívají, že už je tím všechno v pořádku (L 11,32).

Jedinou nadějí Ninivských je *Boží milost*, kterou nelze ani pokáním koupit. Toho jsou si dobře vědomi, jak ukazuje závěr královského vý-

nosu: „Kdo ví, možná...“. Mohou se nadít Božího obratu, ale není samozřejmé, že se tak stát musí. Stane-li se tak, bude to svobodný zásah Boží.

¹⁰A stal se zázrak. Bůh nevykonal, čím hrozil. *Lituje*, že chtěl Ninivským učinit zlé. Tím se nám zvěstuje překvapivá, radostná, osvobozující skutečnost: „Slovo Boží nemá cíl ve svém sebeuplatnění“ (Wolff). Slovo Boží může být naplněno jinak. Zde se naplnilo v pokání Ninivských. Vždyť si Hospodin nepřeje smrt bezbožného, ale aby se odvrátil od své bezbožnosti a byl živ (Ez 33,11). Nikdo není předem ztracen. O nikom, i kdyby byl jakkoli zlý a zatvrzelý, nelze říci, že by nutně byl trvale uzavřen Božímú slovu. Každý může být osloven. Boží milosrdenství nezná hranic; neváže se jen na společenství Božího lidu. Bůh oslovuje i pohany a smilovává se nad všemi, kteří jeho hlas zaslechnou a uposlechnou.

4. LÍTOSTIVÝ BŮH A ROZHŇEVANÝ PROROK 4,1—11

Rozzlobený Jonáš si žádá smrt. Hospodin jej vyučuje milosrdenství.

4 ¹To Jonáše velice rozzlobilo. Vzplanul hněvem. ²Modlil se k Hospodinu a řekl: „Ach, Hospodine, což jsem to neříkal, když jsem byl ještě ve své zemi? Proto jsem dal přednost útěku do Taršíše! Věděl jsem, že jsi Bůh milostivý a plný slitování, dlouhoshovivavý a mnohého milosrdenství, který nerad činí zlé. ³Proto nyní, Hospodine, vezmi prosím můj život. Lépe kdybych umřel, než žil.“ ⁴Ale Hospodin řekl: „Je to správné, žes tak vzplanul?“ ⁵Jonáš totiž vyšel z města, usadil se na východ od něho a udělal si tu přístřešek. Seděl v jeho stínu, aby viděl, co se bude dít ve městě. ⁶Tu Hospodin Bůh nastrojil skočec^b, který vyrostl nad Jonáše, aby mu stínil hlavu a zbavil ho zloby. Jonáš měl ze skočce^b velikou radost. ⁷Příštího dne za svtání nastrojil Bůh červa, který nahlodal^c skočec^b, takže uschl. ⁸Když pak vzešlo slunce, nastrojil Bůh žhavý východní vítr a slunce bodalo^d Jonáše do hlavy, až úplně zemdlel a přál si umřít. Řekl: „Lépe kdybych umřel, než žil.“ ⁹Ale Hospodin se otázal Jonáše: „Je to správné, žes tak vzplanul pro ten skočec^b?“ Odpověděl: „Je to správné. Jsem k smrti rozhněván.“

¹⁰Hospodin řekl: „Tobě je líto skočce^b, s kterým jsi neměl žádnou práci, kterému jsi nedal vzrůst; přes noc vyrostl, přes noc zahynul. ¹¹A mně by nemělo být líto Ninive, toho velikého města, v němž je víc než sto dvacet tisíc lidí, kteří nedovedou rozeznat pravé od nepravého^c, a v němž je i mnoho dobytka?“

^aPanovníče Hospodine, O'. — ^btykev, O', břechtan, V K. — ^cdoslovní hříčka *va-tak* (dosl. bodl; bodalo). — ^ddosl. levého.

(1) Gn 4,5 L 15,28 (2) 1,3; Ex 34,6 Ž 103,8 JI 2,13 (3) 1Kr 19,4 (8) Ž 121,6

¹⁻³Jonáš se mohl radovat z účinku svého zvěstování: celé město činilo pokání a Bůh jim odpustil. On však viděl jen jediné: Bůh nesplnil, co ohlásil. Nepotrestal Ninive. Zvěst vypadala jako lživá. To, že vykonala své dílo, Jonáš neviděl a vidět nechtěl. Byl zklamán, pokládal Boží jednání za nespravedlivé. Rozpálil se podobně jako Kain, když Hospodin neshlédl na jeho oběť (Gn 4,5). Vyčítá Hospodinu jeho milosrdenství a slitování.

Právě v té výčitce však vyslovuje jednu ze základních zvěstí, která se táhne jako červená nit celým Starým zákonem (Ex 34,6 JI 2,13 Ž 103,8): Hospodin je „*milostivý a plný slitování, dlouhohotivý a mnohého milosrdenství*“. Jonáš sám na sobě toto Boží milosrdenství zakusil a díky jemu byl zachován při životě (kap. 2), ale svým nepřátelům je nepřeje. Vytýká Bohu jako slabost, že se smilovává i nad těmi, kteří se mu rouhali, a odpouští jim. Proto se rozhodl pro útěk do Taršíše. Božího slitování nad Ninivskými používá jako omluvy pro svou neposlušnost. Nesmírné Boží milosrdenství se mu stává pohoršením. Ztrácí smysl života. Proto si v zoufalství *přeje smrt*. Svým rozhorlením připomíná staršího bratra z Ježíšova podobenství o marnotratném synu (L 15,11—32), touhou po smrti proroka Elijáše (1Kr 19,4). Eliáš je zemřel, že nevidí Boží zásah, Jonáš je rozezlen, poněvadž nechce viditelný Boží zásah uznat.

⁴⁻¹¹Hospodin s Jonášem nesmlouvá, ale ani ho neztracuje. S podivuhodnou mírností mu pouze dává otázku k sebezkoumání a vyučuje jej názorným příkladem: Nastrožil skočec. Sloveso 'nastrojit' (H. *m-n-h* pi) nalézáme v tomto proroctví několikrát: Nastrožil rybu (2,1), červa (4,7), východní vítr (4,8). Je to slovo, které dokládá svrchované velitelství Hospodina, jemuž vše musí stát k službě. O skočci (H. *qiqajjón*) čteme v bibli jen zde. Je to dvouletá keřovitá rostlina (lat. *ricinus*), která rychle roste a dosahuje až přes 2 m výšky. Rostlina poskytovala Jonášovi vítanější útočiště před žhavými paprsky slunce i před očekávanou katastrofou než jeho přístřešek. Osamělé stromy a keře bý-

valy také často místy asyly. Proto mohl Jonáš vidět ve skočci zvláštní projev Boží přízně a ochrany. Bůh však sledoval jiný cíl. Chce *zbavit proroka jeho zloby*. Do rána keř, nahlodaný červem, usychá. Hubící, vysušující, obávaný vítr dovršuje Jonášovo zemřelí. Nyní má Hospodin proroka, kde ho chtěl mít. Vzrůstem a uschnutím skočce formuje Jonášovu víru: odvrací jej od tvrdosti a pomstychtivosti, aby pochopil smilování a odpuštění. Je-li Jonášovi líto uschlého keře, jak by Hospodinu nemělo být líto jeho tvorů, díla jeho rukou? Pravda, zpronevěřili se, zhrěšili, ale činili to z neznalosti. Byli jako děti, které '*nerozeznávají mezi pravým a nepravým*', mezi dobrým a zlým (Dt 1,39 Žd 5,13n). Jakmile jim byl zvěstován Boží soud, hned činili pokání, upřímné a opravdové.

Otázka, kterou kniha Jonášova vyznívá a končí, nutí člověka k osobnímu rozhodnutí: *následovat Boží lásku* ve víře, že milosrdenství a odpuštění je víc než spravedlivý hněv. To je ovšem možné jen ve stopách toho, který je '*více nežli Jonáš*' (Mt 12,41). V jeho stopách mizejí i všechny lidské rozdíly, jako např. Izraelci a Ninivští, židé a Samaritáni (sr L 10,29—37) apod. Kniha Jonášova svědčí o milosrdenství Hospodinově, které zahrnuje všechny. A to z ní činí skvost nad jiné vzácný.